

Växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND



Nr 1 2013 Årg. 31

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med ett vårnummer, ett sommarnummer och två höstnummer.

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS plusgirokonto 57 58 11 - 5. Årsavgiften är 150 kr. I denna avgift ingår medlemskap i SBF. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX).

SBF:s årsavgift är 340 kr, inkluderande prenumeration på SBT. Plusgiro 48 79 11-0.

Adressändringar och medlemsregistrering; Birgitta Wannberg Skindravägen 15, 822 91 Alfta. 0271/100 51. birgitta@particleoptics.se

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Anders Delin, Kulgatan 40, 811 71 Järbo, 0290/700 87, anders.delin@natsurskyddsforeningen.se
Tomas Troschke, Bygränsvägen 10H, 806 49 Gävle, 026/16 62 78, tomas.troschke@telia.com

GÄBS styrelse 2012

Ordförande	Barbro Risberg	Hagmarksgatan 44	813 33 Hofors	0290/76 58 20
Vice ordf.	Anders Delin	adress enligt ovan		
Sekreterare	Björn Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
Kassör	Birgitta Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
Ledamot	Ann-Christin Jäderholm	Grönviken	820 76 Jättendal	0652/161 81
	Maj Johansson	Bäckan 682	820 46 Ramsjö	0651/930 21
	Magnus Bergström	Södertorp 9236	762 91 Rimbo	070/209 42 00
Suppleant	Ove Lennström	Brunnsgatan 59D	802 52 Gävle	026/62 34 75
Suppleant	Tomas Troschke	Bygränsvägen 10H	806 49 Gävle	026-16 62 78

Valberedning: Magnus Andersson (sammankallande), Veronica Jägbrant och Eva Hedström.

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapets syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska florin i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare och Ann-Christin Jäderholm som rapportmottagare för hotade arter. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare och Ove Lennström som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 240 medlemmar och 20 familjemedlemmar. (2012).

GÄBS hemsidesadress är: <http://www.sbf.c.se/GABS/>

Webmaster är Magnus Bergström (magnus.bergstrom@norrtalje.se)

Omslagsbild: Lakritsmusseron.

Foto Anita Östlund

Fruktlexikon - en recension

Ove Lennström

På mina botaniska resor utrikes har jag retat mig på att vid hotellfrukostar, i supermarkets och på stadsvandringar inte känna igen frukterna hos många av de kulturväxter jag kommer i kontakt med. Även vid besök i matbutikerna hemma-vid kan jag känna en viss osäkerhet vid mötet med några av de exotiska frukter som saluförs. Jag och alla som delar min okunskap vill gärna smaka dem, kanske lukta på dem och njuta av den antioxidantstinna färg många uppvisar. Sammantaget önskar jag utöka min botaniska kunskap om främmande frukter. Tingen saknar värde utan namn konstaterade Linné. Då är boken Fruktlexikon rätt investering. I boken presenteras 350 fruktslag (drygt 200 arter) av de tusentals som finns i världen. Cirka 500 fruktslag odlas. I Sverige finns det omkring 60 växtarter som har ätliga frukter.

I botanisk mening är frukter de gömfröiga växternas organ för att skydda fröna under deras utveckling och för att befrämja spridningen av dem. Per definition borde inga nakenfröiga växter behandlas i boken. Författarna har gjort undantag för diverse nötter som har en given plats i smakens fysiologi. Själv konstaterade jag en annan avvikelse från mitt fruktbegrepp i en saluhall jag besökte. Vid köp av avokado *Persea americana* i självbetjäningsbutiken hittade jag dem inte under ikonerna frukt. Vid tillkallande av hjälp kom personal till undsättning. Den dam

som anlände berättade att det var fråga om en grönsak och hittas under rätt ikon, med tillägget ”Visste du inte det du som är biologilärare”. Boken förklarar handelns benämning av frukt som något sött till dessert, medan grönsaker är något matigt till huvudrätten. Inom handeln betraktas avokado därför som grönsak. Nåväl jag avstod vidare argumentation, då flickan som varit mig behjälplig ofta anlitas därför att hon i egenskap av gott lokalsinne och tidvinnande manér ledsagar mig rätt, när jag förvirrat söker varor ur stormarknadens gränslösa utbud. Boken berättar att tomatens identitet i USA 1893 varit föremål för domstolsförhandlingar då olika tullavgifter gällde för frukt och för grönsaker.

Boken följer botanikens internationella namnsättning, men tillämpar dessutom ICNCP (International Code for Cultivated Plants) eftersom många frukter finns i olika sorter. Tänk bara på våra äppelsorter där 'Ingrid Marie' är en personlig favorit. Ibland kan det vara nödvändigt att sammanföra sorter i grupper, t.ex. krusbär behandlas som *Ribes Grossularia*-gruppen.

Under rubriken frukternas byggnad presenteras 18 exempel där blomma och frukt avbildas i genomskärning tillsammans med förtydligande text.

I fruktöversikten har frukterna ordnats i bokstavsordning efter det vetenskapliga familjenamnet, inom familjen ordnas de

efter släktesnamn. Varje frukt visas fotografiskt på flera bilder där vissa individer delats för att visa fruktköttet. Beskrivningen ger det svenska och vetenskapliga namnet samt familjenamnet. Sedan följer i texten de beskrivningar bilder inte kan förmedla; t.ex. konsistens, lukt, smakbalans, konsumtionssätt. Därpå följer beskrivning av växtens utseende; t.ex. träd, buske, blommornas byggnad och färg. Beskrivningen avslutas med att berätta var i världen växten finns och härstammar från.

Jag testade bokens uppgifter genom att inhandla en minikorg med potatisväxten kapkrusbär *Physalis peruviana*. Reklamtexten på asken presenterar frukten som C-vitaminrik, något boken inte informerar om, men kan misstänkas av den intensiva färg den uppvisar. Jag upplever kapkrusbär som himmelskt goda, med en perfekt kombination av syra och sötma. Boken beskriver den som saftig med en viss tvålighet i konsistensen och med en sötsyrlig smak med försiktig arom. Frukternas attraktionsvärde missas p.g.a. det uppblåsta blomfodret som döljer frukten, en klotrund skönhet med vackert orange-färgat hölje (se bild). Vi får reda på att det är fråga om en meterhögt ört vars blomma är guldfärgad, och att den härstammar från tropiska Amerika men odlas i många länder. Satsuma *Citrus reticulata*, Unshiu-gruppen är lika Japansk som det låter, trots släktskapet med clementin *Citrus reticulata* Clementin-gruppen. Jag upplever att satsuma är för söt, den saknar nödvändig syra för att stimulera smaklöckarna på samma sätt som clementinen gör. Boken beskriver den också som fadd, vilket jag tolkar som att balansen

mellan syra och sötma inte håller ihop.

Boken presenterar flera inhemska C-vitaminrika frukter t.ex. kustbandets havtorn *Hippophaë rhamnoides* och berberis. *Berberis vulgaris* heter vår art inom familjen som invandrat från Central- och Västasien där den går under namnet Zereschk och säljs torkade. Tyvärr är dessa frukter inte tillgängliga för oss vid de tider då de som bäst behövs. Hos oss har berberis dessutom dåligt rykte då den fungerar som mellanvärd för svartrost *Puccinia graminis* på sädeslag.

Vid en höstexcursion till norra Upplandskusten presenterade jag havtorn och berberis i frukt och uppgav dem som våra C-vitaminrikaste "bär". Flera deltagare frågade förvånat; "är inte berberis giftigt", förmodligen ett konstaterande baserat på svartrostens verkningar, då berberis tidigare varit behäftad med odlingsförbud.

Boken avslutas med en flerspråkig artlista, ett utmärkt komplement då det ofta i samspråk med infödingar uppstår tolkningsproblem.

Boken är med sina högklassiga bilder en utmärkt introduktion i en del av kulturväxternas värld, en värld fylld av förädlade frukter vars identitet jag sakta tillägnar mig kunskap om. Studier av boken har höjt min nyfikenhet på alla okända frukter jag möter. Vi svenskar rekommenderas dessutom att öka fruktintaget, så varför inte ta för sig och äta från kunskapens träd.

Citerad litteratur

Widén, Marie, Engstrand, Lennart
2011: *Fruktlexikon*, Studentlitteratur, Lund



Kapkrusbär, Physalis peruviana. Foto: Ove Lennström



Havtorn, Hippophae rhamnoides. Foto: Ove Lennström

Liten skägglungmossa, stor rosettmossa och rosettmossa i Sjubergget i Alfta

Tomas Hallingbäck och Anders Delin

Sjubergets sydvästsluttning är en märklig växtlokal, känd åtminstone sedan 1874 för sin kalkgynnade flora, som beror på att berget innehåller rätt stora volymer diabas. Sjubergget har beskrivits tidigare (Delin 2009, 2011). Dess mest kända art är vippärt *Lathyrus niger*, men där finns även en binka, som tills vidare kallas kalbinka *Erigeron acris* subsp. *droebachiensis*. Båge dessa har där sina enda hälsingska förekomster.

Vid besök i Sjubergget den 2 juli 2010 hittade A.D. små mängder av en bållevmossa, som förmodades vara liten skägglungmossa *Asterella gracilis*, dock utan receptakler. De sändes till T.H. som tyckte artbestämningen verkade sannolik, men själv ville besöka lokalen.

Besöket gjordes den 8 juni 2012. Björn Wannberg, T.H. och A.D. tittade då närmare på diabasklipporna. Platsen där lilla skägglungmossan hittades 2010 är ett parti med hällar och mycket glest stående träd i bergets nedre del, vid 6815801 1521819, där vatten på flera ställen sipprar fram ur springor. Lilla skägglungmossan hade ett bra år, med välutvecklade receptakler. T.H. fann, i liknande miljö på flera ställen i närheten, både liten skägglungmossa, stor rosettmossa *Riccia beyrichiana* och rosettmossa *R. sorocarpa*. Detta område i berget är också växtplats för sparvsvicker *Vicia tetrasperma*, som bara finns på tre lokaler i Hälsinglands inland.



Stor rosettmossa, *Riccia beyrichiana*.

Foto: Tomas Hallingbäck

Sjubergets sydvästsluttning är mångformig. Från dessa solstekta hällar med sippervatten fortsatte vi upp till lodytor och hyllor i diabas, bakom och under trädtäcke, som finns ovanför traktorsvägen i branten. Där, omkring 681589 152179, växer vippärt och där sågs en del andra intressanta mossarter: lapptrattmossa *Amphidium lapponicum*, fällmossa *Antitrichia curtipendula*, klippmyggmossa *Cnestrum schisti*, gulskaftad klockmossa *Encalypta ciliata*, snurrgrimmia *Grimmia torquata*, guldlockmossa *Homalothecium sericeum*, takmossa *Syntrichia ruralis* och skogstimmia *Timmia austriaca*.



Liten skägglungmossa, *Asterella gracilis*. Foto: Tomas Hallingbäck

Sjubergets roll som lokal för i Hälsingland sällsynta växter stärktes ytterligare. I det på basiska bergarter fattiga landskapet kan även en mindre diabasförekomst få denna effekt, om det också förekommer vattenströmmar som transporterar mineralen ut ur berget. För liten skägglungmossa är detta den andra lokalen i Hälsingland. Den rapporterades först från Tannaklitten i Hög av Gustafsson (2010).

Citerad litteratur

- Delin, Anders 2009 : Sjuberget i Alftra – enda lokal i Hälsingland för vippärt *Lathyrus niger*. VÄX 3/2009, sid. 6-7.
- Delin, Anders 2011: En avvikande bincka i Sjuberget i Alftra. VÄX 1/2011, sid. 21-25.
- Gustafsson, Mats, H.G. 2010: Bryologi i basiska branter – sällsynta mossor i Gnarp, Hög och Idenor. VÄX 3/2010, sid. 15-17.

Lappmyråsen i Los – bidrag till kännedomen om områdets flora

Tomas Troschke och Tommy Pettersson



Bitter taggsvamp. Svampen har en mycket framträdande doft av bittermandel. Foto: Tommy Pettersson och Tomas Troschke (infällda bilden)



Puderspindling. Foto: Tommy Pettersson

Till de allra ståtligaste orkidéerna hör guckuskon *Cypripedium calceolus*. Vill man se den i blom i Hälsingland kan bege sig till Lappmyråsen, ca 4 km sydost om Rullbo, under perioden från mitten av juni och några veckor framåt. Men i Lappmyråsen finns mycket, mycket mer att upptäcka.

Lappmyråsenområdet är småbrutet, något kuperat och sluttar åt sydväst ned mot Voxnan. Det som gör området intressant är den basiska marken, de basiska blocken, de relativt grunt nedskurna dalgångarna med äldre granskog, surdrågen och våtarna med stor förekomst av gamla lågor och stockar. Höjdparterna mellan de nedskurna stråken domineras av yngre talldominerade skogar, men inslag av säl, torrakor med brandspår, lumpade stockar och basiska block höjer bitvis naturvärdena.

Det är främst i de nedskurna stråken som man hittar guckusko. Drygt 440 skott (blommande plus icke blommande) har noterats i området. Andra arter som visar på de basiska markförhållandena är tibast *Daphne mezereum*, svart trolldruva *Actaea spicata*, olvon *Viburnum opulus* och grov husmossa *Hylocomiastrum pyrenaicum*. Bland svamparna finns flera arter som är knutna till rikare barrskogar t.ex. svavelriska *Lactarius scrobiculatus*, svart trumpetssvamp *Craterellus cornucopioides*, rödgul trumpetssvamp *Cantharellus aurora*, gultop-

pig fingersvamp *Ramaria testaceoflava*, och kryddspindling *Cortinarius percomis*. Trots en för den här svampgruppen och regionen dålig sommar-höst lyckades Tommy snoka reda på ett par riktiga rariteter i år, nämligen bitter taggsvamp *Sarcodon fennicus* och puderspindling *Cortinarius aureopulverulentus*. Svamparna växte på en begränsad fläck invid en gran i en sydvästvänd liten sluttning i östra delen av området. Här fanns även diskvaxskivling *Hygrophorus discoideus*. Det glesa växttäckets tillsammans med det varmare läget tror vi bidragit till att det, trots ett övrigt missgynnsamt svampår, bildades fruktkroppar just här.

På de basiska blocken som finns lite här och var finns inga stora rariteter, men väl några signalarter för skyddsvärd skog: kruskalkmossa *Tortella tortuosa*, platt fjädermossa *Neckera complanata* och den inte så ofta rapporterade skogstimmian *Timmia austriaca*.

Från våtarna med gamla lågor och stockar har Tomas i förra numret av VÅX rapporterat de mycket sällsynta mossorna mikro-, sväm- och timmerskapania *Scapania carinthiaca*, *S. glaucocephala*, *S. apiculata*. Området hyser en ovanligt stor förekomst av dessa arter. Andra ovanligare mossor som växer i denna miljö är liten hornfliksmossa *Lophozia ascendens*, vedtrappmossa *Anastrophyllum hellerianum* och ved-säckmossa *Calypogeia suecica*.

Vid slutningens fot ett stenkast från Voxnan ligger det största rikkärrret i området. Här hittar man många av de vanligare rikkärrsarterna som späd skorpionmossa *Scorpidium cossonii*, piprensarmossa *Paludella squarrosa*,



Basiskt block med bl.a. kruskalkmossa.

Foto: Tomas Troschke



Rikkärr nära Voxnan. Foto: Tommy Pettersson



Rikkärr nära Voxnan. Foto: Tommy Pettersson

gyllenmossa *Tomentypnum nitens*, korvskorpionmossa *Scorpidium scorpioides* maskgulmossa *Pseudocalliergon trifarium*, kärrbryum *Bryum pseudotriquetrum*, myruddmossa *Cinclidium stygium*, gräsull *Eriophorum latifolium*, klubbstarr *Carex buxbaumii* björnbrodd *Tofieldia pusilla*, samt de lite ovanligare arterna lockvitmossa *Sphagnum contortum* och myrflikmossa *Lophozia laxa*. I en intermediär kärrkant, vid en liten tjärn i en av dalgångarna längre upp i området, finns käppkrokmossa *Hamatoaulis vernicosus* och nordlig krokmossa *Warnstorfia tundrae*.

Andra lite intressanta arter som noterats i området är: Knärot *Goodyera repens*, fjällskräp *Petasites frigidus*, korallrot *Corallorhiza trifida*, lundelm *Elymus caninus*, spindelblomster *Listera cordata*, spädstarr *Carex disperma*, flagellkvastmossa *Dicranum flagellare*, terpentinmossa *Geocalyx graveolens*, kärrtrumpetmossa *Tayloria lingulata*, nordlig fjädermossa *Neckera oligocarpa*, lunglav *Lobaria pulmonaria*, dvärgbägarlav *Cladonia parasitica*,

garnlav *Alectoria sarmentosa*, violettgrå tagellav *Bryoria nadvornikiana*, stuplav *Nephroma bellum*, bårdlav *Nephroma parile*, korallblylav *Parmeliella triptophylla*, vitmosslav *Icmadophila ericetorum*, vitgrynig nållav *Chaenotheca subroscida*, skrovellav *Lobaria scrobiculata* och dropptaggsvamp *Hydnellum ferrugineum*.

Både Sveaskog, som äger skogen, och Länsstyrelsen vill hitta en lösning till att områdets värden bevaras. Frågan är bara hur mycket som man anser vara värdefullt och om det ska bli naturreservat eller inte. Förhoppningsvis blir 2013 ett bättre svampår än 2012, så att man får en bättre värdemätare på de delar som inte har så mycket lättinventerade strukturer, som gamla träd och lågor.

Om man åker långväga ifrån och behöver övernatta kan vi rekommendera det nyöppnade STF-vandrarhemmet i Fågelsjö.

Tack Åke Lindström, Örebro, som framförallt bistod vid bestämningen av puderspindlingen, men även kontrollerade en del andra artbestämningar.



Uttorkad vät med stockar och lågor. Foto: Helena Persson

Knubbig kavle på Kuggören – *Alopecurus arundinaceus* X *pratensis* ny för Hälsingland

Mats H. G. Gustafsson

Strax öster om Hornslandet ligger Kuggören, vars namn klingar bekant för många svenskar - den nämns i sjörapporten. Ön är annars känd för sitt pittoreska fiskeläge, kapellet från 1700-talet och stenlabyrinten. Terrängen domineeras av stora block och klapperstensfält, och särskilt den yttre (östra) delen av ön ger ett kargt intryck. De träd som nu börjar växa upp här ute slipper visserligen getterna som tidigare effektivt höll dem i schack, men måste stå ut med saltstänk, hård vind och, närmast stranden, också isrörelser. Den östra kustens stenblocksmonotoni bryts vid Getviken, en grund, nästan avsnörd liten havsvik. Jag minns den från några barndomssomrar på ön, och då i synnerhet det relativt varma vattnet och mängden av strandglim (*Silene uniflora*) och fackelblomster (*Lythrum salicaria*) bland stenarna kring viken.

Det var dessa sommarminnen av blomrikedom som gjorde att jag föreslog Getvikens omgivning som lunchstopp på kustkursjonen vid årets botanikdagar i Järvsö, och så blev det (Gustafsson 2012). Efter lunchen exkursionsdagen 14 juli 2012 spred sig en större flock av skarpögda och kunniga botanister ut i den sparsamma men färgrika växtligheten där de fann en rad arter som inte tidigare var kända härifrån som fyrling (*Crassula aquatica*), källört (*Montia*



Axet av svartkavlehybriden är ganska grovt med tvärbas. Getviken, Kuggörarna 14 juli 2012.

Foto: Börje Wernersson”

fontana) och ävjebrodd (*Limosella aquatica*). Enar Sahlin och Arnold Larsson, som också var exkursionsledare, visade en ovanligt ”knubbig” *Alopecurus* vid Getvikens strand, som de lagt märke till vid en rekognoseringstur tidigare på sommaren. Erik Ljungstrand, exkursionsdeltagare och känd som en av landets skickligaste fältbotanister, utnämnde den till hybriden mellan svart- och ängskavle (*Alopecurus arundinaceus* *X* *pratensis*) och Thomas Karlsson vid Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm har senare bekräftat bestämningen.

Varken svartkavle eller dess hybrider är tidigare kända från Hälsingland, och heller inte från grannlandskapen. Närmaste kända lokaler är enligt artportalen (12 december 2012) i Uppland (svartkavle och hybriden) och Snöans skärgård i nordligaste Ångermanland (svartkavle). I nedanstående tabell redovisas några av skillnaderna mellan föräldraarterna (information huvudsakligen från Flora Europaea och Hylander). Hybriden sågs vara intermediär, åtminstone i de flesta av karaktärerna, och utmärks av att vara särskilt kraftigt vegetativt, med långa utlöpare.

Karaktär/Art	<i>A. arundinaceus</i>	<i>A. pratensis</i>
färg på vegetativa delar	blågrön	grön
bladbredd	4 - 12 mm	4 - 8 mm
bladslidor	upplåsta	knappast upplåsta
snärplängd	2 - 6 mm	1,5 - 2,5 mm
blomställning	brett cylindrisk; 8-13 mm bred	cylindrisk till utdraget äggformig; 7-10 mm bred
skärmfjäll	utåtböjda	upprätta eller inåtböjda
ytteragn	tvärt avskuren; oftast kortare än skärmfjällen	Spetsig; oftast längre än skärmfjällen
borst	sällan utskjutande	oftast utskjutande

Citerad litteratur

Gustafsson, Mats. H. G. 2012: Botanikdagarna i Järvsö 2012 – turen till Hornslandet VÄX 3, 2012, sid 41-43.

Hylander, Nils 1953: *Nordisk Kärlväxtflora*, del I. Uppsala.

Tutin 1980: *Flora Europaea*, vol. 5. Cambridge Univ. Press.



Svartkavlehybriden växande i kanten av vattenstranden tillsammans med mjölkört, krusskräppa, fackelblomster, strätta, strandvänderot, kråkvicker och grässtjärnblomma på en yta av ca 3 m² (Rt90-koordinater 6844031,1590743). Getviken, Kuggörarna 14 juli 2012. Foto: Börje Wernersson

Lägesrapport från Projekt Hälsinglands kärlväxtflora

Anders Delin, Arnold Larsson, Björn Wannberg

Arbetet med Hälsinglands kärlväxtflora har intensifierats genom att fler personer ägnar mer tid åt projektet. Ändå är vi ganska få, och alla som vill bidra på ett eller annat sätt är mycket välkomna.

Allmän del

Florans allmänna del finns i form av en serie utkast till manus, flera av dem mycket utförliga, med rubrikerna: "Inledning och tack", "Tecken- och ord-förklaring", "Florans utforskningshistoria", "Metodbeskrivning", "Berggrund, jordarter, jordmån, vattentillgång", "Klimat", "Ekologi och fysiologi", "Skog", "Myr", "Strand vid sjö, älv och å", "Havsstrand" och "Kulturmärk". Dessa bearbetas parallellt med arbetet med florans speciella del, som ska beskriva var och en av de arter som hör till landskapets flora, i ordning enligt LAPG III. Bland dessa utkast till manus är "Florans utforskningshistoria" bara just påbörjat, och den som vill ta sig an det vidare arbetet med detta är hjärtligt välkommen. Det ska naturligtvis ge lite personuppgifter om dem som före oss har utforskat och beskrivit landskapets växter, och om vilka bidrag till vår kännedom om florans de står för.

Lokaldatabas

Grunden för florans är framför allt de artförteckningar som insamlats under

inventeringarna. Dessa har samlats i en databas som omfattar drygt 450000 artuppgifter från ungefär 18000 lokaler. Databasens primära funktion är att ge underlag för utbredningskartor. Vi producerar nu en omgång preliminära kartor för alla arter, från de mest triviala till sådana med någon enstaka lokal.

Redan en snabb överblick över lokalbeskrivningarna för en art ger ofta en god uppfattning om dess vanligaste miljöer. Tack vare de fullständiga artförteckningar som gjorts på en stor del av lokalerna har vi också möjlighet att definiera olika miljöer utgående från artfördelningen. Här prövar vi nu olika metoder för detta. Enklast är att rangordna följearter till aktuell art efter antal fynd. En sådan lista domineras nästan alltid av de arter som är mer eller mindre allestädes närvarande. En bättre karakteristik av lokalerna får man genom att studera vilka arter som är mest överrepresenterade tillsammans med en annan art i förhållande till sin totala förekomst. Med lovande resultat arbetar vi också med en mer avancerad statistisk metod, klusteranalys, där lokaler med likartade artfördelningar grupperas ihop. Vi hoppas att denna och liknande metoder skall ge mer objektivt underlag för beskrivning både av vegetationstyper och livsmiljöer för enskilda arter.

Checklista enligt LAPGIII

Den ”traditionella” ordningsföljden mellan arterna som känns bekant för de flesta och som använts i de flesta floror i modern tid (t.ex. Den nya nordiska florran) är i huvudsak baserad på yttre likheter. Den moderna uppfattningen om släktskap, baserad på DNA-analys, har lett till ganska drastiska förändringar i denna ordningsföljd. En beskrivning av denna nyordning (LAPGIII) finns i Thomas Karlssons artikel i Svensk Botanisk Tidskrift vol. 106 (2012), sid. 138. Eftersom denna ordning nu tycks ha satt sig i den vetenskapliga världen och kan förväntas i huvudsak hålla för överskådlig framtid har vi efter diskussion och omröstning inom arbetsgruppen beslutat att arterna ska presenteras i denna ordning. En motsvarande checklista gjordes som omfattar de arter som påträffats i Hälsingland. Ordningen följs vid skrivandet av artbeskrivningar och vid uppräknings av arter i alla texter.

Artbeskrivningar

Planen är att varje bofast art ska beskrivas med mer eller mindre av följande fyra inslag: 1. En text som ger något om artens ekologi och uppträdande i landskapet. 2. Utbredningskarta. 3. Lokalförteckning. 4. Foto(n). De beskrivande texterna skrivs nu av oss tillsammans. Anders Delin har skrivit alla texter för kärlkryptogamer, barrträd, enhjärtbladiga och början av de tvåhjärtbladiga. Texterna för de övriga tvåhjärtbladiga växterna planerar vi att dela upp mellan oss, med utgångspunkt från vår personliga erfarenhet av olika arter. Utbrednings-

kartorna grundas på Lokaldatabasen och görs av Björn Wannberg. Majoriteten av lokalförteckningarna är gjorda, men ytterligare några kan behöva göras och andra behöver kompletteras. Alla måste genomgå layout. Vilka arter som behöver en lokalförteckning är en discussionsfråga, men om det finns mindre än 20 – 30 fynd av en art brukar vi anse att det är lämpligt att göra en sådan. Många bra foton finns, men kompletteringar är välkomna. Varje art behöver inte illustreras. Principen bör vara att vi i första hand tar med bilder på arter som i andra publikationer är bristfälligt illustrerade.

Registrering av gamla lokaluppgifter

Arnold Larsson går igenom litteratur, herbarier och databaser för herbarierna i Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala för att registrera gamla (och en del nya) fynduppgifter för arter som inte är allmänna. Dessa förs in i Lokaldatabasen. Tolkningen av namn på personer, platser och arter är en krävande uppgift. Knappt 2000 lokaler är koordinatsatta. Omkring 480 personer har fått en leg.-kod. Drygt 3300 fynd är inskrivna till databasen, vilket utgör lite mer än 1/3 av beräknat antal. Därtill kommer cirka 2500 lokaler (både aktuella och äldre) för hökfibblor, varav 606 är inskrivna, och kanske 1000 lokaler för maskrosor, varav inga är inskrivna. Mest tidskrävande är att koordinatsätta gamla lokaler. Ett mindre antal av äldre lokaler har inte kunnat återfinnas och får då koordinat för den församling de ligger i (= atlasrutan som församlingskyrkan ligger i, t.ex. 16G2h för Bjuråker).

Beskrivningar av botaniska utflyktsmål
Vi vill gärna göra ett kapitel eller en särskild bok som beskriver botaniska utflyktsmål och har inbjudit alla att bidra med sådana beskrivningar. Från Carl-Eric Carlsson i Järvsö har vi fått några bidrag, och många fler är välkomna. Som förebild rekommenderar vi Blomgren, E. m.fl. 2006: Botaniska utflykter i Bohuslän, utgiven av Föreningen Bohusläns Flora. Att beskrivningen ska innehålla något om vilka växtarter som kan ses där är självklart, men det är ändå viktigare att läsaren får detaljerad information om hur man tar sig dit, parkerar bilen, orienterar inom området

etc. Om en främling på grund av dålig information missar målet leder det omedelbart till negativa tankar om boken, om GÄBS och om Hälsinglands flora. Noggrann rekognosering, tydliga kartor, information om blomningstider etc. är nödvändiga.

Som alla förstår är det en hel del kvar att göra för att få Hälsinglands kärlväxtflora klar. Den är dock redan nu, i våra datorer, en rik källa till kunskap. Vi delar gärna med oss till dem som behöver, i form av utdrag om särskilda arter eller miljöer.

Om du har tid och möjlighet att hjälpa till är du hjärtligt välkommen

Ändrat utgivningsdatum för VÄX nr 3 och 4

Redaktionen

Hittills har VÄX utkommit omkring 15 februari, 15 maj och 15 september. Nummer 3 och 4 (medlemsförteckningen), som kommit ut 15 sept., har redigerats i augusti, vilket har inneburit mycket inomhusarbete både för författarna och för redaktionen. Detta har stulit tid från viktigt fältarbete under sommarsäsongen. Anledningen till att 15 september valdes som utgivningsdag var att höstmötet, som brukar hållas omkring mitten av oktober, skulle kunna annonseras i tidskriften.

Vårt kommunikationsmönster förändras dock, och allt mer information och annonser kommer via Internet. Även GÄBS aktiviteter måste följa med i den utvecklingen, och vi har med åren blivit allt mer aktiva med att informera via vår hemsida, en underavdelning av Svenska Botaniska Föreningens hemsida www.sbf.c.se/GABS/

Vid styrelsemötet den 21 okt. 2012 beslöts att flytta utgivningen av VÄX nr 3 och 4 till omkring 1 november. En preliminär annonsering av höstmötet skulle då göras i VÄX nr 2, och den slutliga annonsen skulle publiceras på hemsidan.



Mosippa är i Gästrikland hårt trängd av igenväxning. Till våren genomför GÄBS en inventering för att följa upp utvecklingen för arten. Foto: Barbro Risberg

Floraväkteri i Hofors kommun 2012

Barbro Risberg

När jag besökte Svenska Botaniska Föreningens florakonferens i Uppsala i mars 2012 var det en mening som yttrades i ett föredrag, som etsade sig fast i minnet: "Det som inte finns på Artportalen, det finns inte". Av den anledningen har jag den här sommaren varit mer noggrann med att rapportera in mina växtfynd. En orsak (bland andra) till det är också vindkraftsbolagens allt större anspråk på mark för exploatering i mina hemtrakter.

Rödlistade arter

Jag börjar med det mest oroande, sanddraba *Draba nemorosa*, EN, en art med mycket negativ utveckling här. Vid Göskegruvan, ett gammalt gruvområde, som en gång var en hel by, fanns tidigare ymnigt med sanddraba. Den växte på slagghögar, i hjulspår och på torrfläckar. Vid besöket där den 30 maj kunde jag bara upptäcka 2 ex!, som stod på en gammal husgrund av sten. Den här grunden var precis som slagghögarna övervuxen av

mossa. Troligen är det orsaken till sanddrabans tillbakagång. Till våren har jag planer på att skrapa bort mossan, åtminstone från husgrunden. Jag kan bara hoppas att det inte är för sent.

Lite mer glädjande var det för mosippa *Pulsatilla vernalis*, EN, som hos oss nu bara finns kvar på Malmjärnsheden, mellan Torsåker och Gammelstilla. Vi kände till två bestånd sedan tidigare, båda i vägkanter. I år fann Marianne Johansson tre nya plantor, strax intill Hedvägen. Tillsammans hade de 17 blommor/knoppar vid besöket här 2 maj. Till våren planerar vi en grundligare inventering av mosippa i kommunen. Den kan du läsa mera om i kalendariet och på hemsidan.

Margareta Kling tittade också till sina fältgentianor *Gentianella campestris* var. *campestris*, EN, på den gamla vägen mellan Barkhyttan och Wijbyhyttan. Det är en stabil förekomst. Det går det inte att säga om stor låsbräken *Botrychium virginianum*, EN, som växer på Rymningsberget. Vi var där den 13 juni och fann 4 ex., tre sterila bladskivor och en fertil. Tidigare har vi haft över 50 plantor här. Nu är det ju så att stor låsbräken är en art som gynnas av ett visst stadium i skogssuccessionen, som i det här fallet har handlat om unga gråalar. Kanske börjar de bli för stora, eller var det bara så att våren var ovanligt sen. Nästa försommar kanske kan ge en antydan om svar.

Klasefibbla *Crepis praemorsa*, NT, hade verkligen en bra säsong. Jag tittade till 3 lokaler, där en av dem var ny för mig. Sammanlagt blommade minst

500 plantor på dem. Den nyupptäckta växtplatsen låg i en vägslänt vid E16 i Trötbacken utanför Hofors. Jag vet att det finns ytterligare minst en handfull växtplatser för klasefibbla, som är ganska spridd runt Hofors, inte minst i den fina björkhagen vid Värnabackarna.

Då går det sämre för månlåsbräken *Botrychium lunaria*, NT. Ofta hittar jag den på flera lokaler, men med få exemplar. Två gamla växtplatser som jag kollade hade fem respektive 25 plantor. Åtminstone på den första av dem innebär det en minskning. På två nyfunna lokaler växte en respektive två plantor. Jag tror att månlåsbräken skulle kunna vara en god kandidat som årets växt något av de närmaste åren. Ett lysande undantag är de fina markerna på gården Erik-Lars i Åsmundshyttan. Där fanns mer än 150 plantor av arten. På gårdens välhävdade ängar uppträdde i år också två bestånd av brudbröd *Filipendula vulgaris*, som inte varit synliga här tidigare.

När det gäller en annan art i kategorin, NT- nära hotad, gjorde jag ett oväntat fynd. Det handlar om stortimjan *Thymus pulegioides*. På en granntomt på vår gata blommade ett nätt litet bestånd intill en stenskoning, bestående av gamla slaggstenar, vid tomtgränsen mot gatan. Jag har inte lagt märke till det förut, och jag tycker att jag borde ha gjort det, eftersom det är en plats jag ofta passerar. Oväntat är det däremot inte att finna skogsfru *Epipogium aphyllum*, NT. Det hör till sensommaren att kolla åtminstone den säkraste lokalen varje år. I år blommade 41 plantor den 2 augusti.



*Klasefibbla är inte ovanlig runt Hofors. I år blommade den rikligare än den brukar göra.
Foto: Barbro Risberg*





*Skogsfru är en ovanlig orkidé i det hårt brukade skogslandskapet i Gästrikland. Jag har en stabil förekomst, där den brukar blomma varje år. I år fanns där 41 blommor, ett antal som överträffar blomningen de flesta av de år jag följt lokalen.
Foto: Barbro Risberg*

Arter med en bra säsong

Det är allmänt känt att torrbacksarter ofta gynnas av en regnrik sommar. Det måste i så fall gälla för två arter som i Hofors huvudsakligen växer på hållmarker. Jag börjar med klippräckan *Saxifraga adscendens*, som har sin enda kända växtplats i länet på Söderåsens sydostsluttning. De växer på en flat håll som vattnas med sippervatten som rinner utför berget. Vilket ursprung vattnet har är svårt att veta, men rimligen bör det vara starkt kalkhaltigt, eftersom klippräckan trivs här. Normalt, som t.ex. i fjol, finns här några tiotal plantor som brukar vara drygt decimeterhög. I år var det minst 150 stycken, dubbelt så höga som vanligt. De var också rikt grenade och hade många blommor.

På hållar växer också mandelblomma *Saxifraga granulata* vid Kratten och Torshyttan. Vid Kratten var det ca 100 plantor och vid Torshyttan ca 300 st. Vi har också mandelblomma på ängs- och betesmarker, och även där verkade de må bra i år.

En art som verkligen hade ett bra år var nattviol *Platanthera bifolia*. På vissa vägsträckor går det bra att inventera den under en cykeltur. På vägen mellan Lillgöskan och Stenshyttan blommade minst 300 ex. Vid sågkåkarna norr om Robertsholm räknade vi till 97 blommande nattviol. Det är bara några exempel bland alla dem, som vi såg blomma.

Det var mera en slump att jag råkade komma förbi fyra av våra mästerrotsbestånd *Peucedanum ostruthium* i blomningstid. Normalt för mästerroten en vegetativ tillvaro, där bladmattorna bre-



Det är ovanligt att mästerrot har blommor. Om den står solbelyst kan det hända vissa år. I somras såg jag den blomma på två lokaler. Foto: Barbro Risberg

der ut sig och blir länge kvarstående. I år fanns det blommor på två av bestånden. Gemensamt för dem är att de är exponerade för ljus.

Kattfot, årets växt

Jag gjorde en riktad inventeringsinsats för att kunna inventera kattfot *Antennaria dioica*, som var årets växt. Det blev 20 lokaler som rapporterades in till Artportalen, men jag känner till flera, som



En "gammal sanning" som inte står sig är att kattfotens hanblommor är vita medan honblommorna är rosa/röda (bild mittuppslaget). Här är exempel på motsatsen, en vit honblomma och en rosa hanblomma, båda från Skommarhyttan, Torsåker. Foto: Barbro Risberg

jag fick information om senare, när det inte längre gick att se blommornas färg. På hållarna i Söderåsens sydostbrant var det så tätt mellan bestånden att jag var för lat för att registrera dem var och en, det var ca 30 fläckar. På gården Erik-Lars fanns också flera tiotal bestånd, men jag besökte aldrig dem. Förutom dessa fick jag rapport om tre lokaler som jag inte heller besökte. Det fanns ju också en uppmaning med uppropet om årets växt att kolla sambandet mellan kön och färg. Det hade jag möjlighet att göra på de 20 fynden jag rapporterade. På de lokalerna fanns hanplantor på 10 (50%) och honplantor på 16 (80%).

Det är ju en gammal "sanning" att hanplantor av kattfot ska ha vita blommor och honplantor rosa/röda. Så enkelt är det nog inte. Bland dem jag tittade på fanns alla varianter. Merparten av hanplantorna var vita (64%), men de resterande 36 procenten var rosa. Av honplantorna var 50% vita och 50% rosa/röda. Röda honplantor fanns på två lokaler, däremot fanns inga hanplantor med röd färg. Materialet är ju för litet för att dra några slutsatser från. Det går det däremot säkert att göra från riksinventeringens samlade fynd.

Ovanliga arter i trakten

Det för mig mest spektakulära fyndet var rosettjungfrulin *Polygala amarella*, som växte längs en sträcka på ca 35 m på kanten av en liten väg från Stenshyttevägen mot Lisselo. Vägen är helt tydligt kalkpåverkad, det tyder inte minst den rika förekomsten av vildlin *Linum catharticum* på. Rosettjungfrulin har troligen haft en större utbredning i trakten förr. Jag har tre fynd som jag själv gjort tidigare, men det är tveksamt om arten finns kvar på någon av de växtplatserna p.g.a. igenväxning. Fyndplatsen här ligger på gammal fäbodmark, inte så långt ifrån Tjärnäs f.d. fäbodrar. Kanske kan rosettjungfrulinet vara en relik av tidigare markanvändning?

Då var det mera kuriosas att hitta en blommande planta av vit jordrök *Fumaria capreolata* i en rabatt på den egna tomten. Plantan var mycket späd och slingrade på marken, och den hade vid upptäckten 24 juli, både blommor och frön. Troligen har den följt med från någon resa söderut eller kommit med fågelfrö.

Det var lite glimtar från min botaniska sommar i hemmamarkerna. Skulle du berätta om din trakt skulle det säkert bli en helt annan historia. Den skulle det vara intressant för mig och andra att få ta del av.



Ett oväntat fynd var den rika förekomsten av rosettjungfrulin, som växte längs en sträcka av 35 m längs en gammal väg, tillsammans med bl.a. vildlin och ängsskallra. Foto: Barbro Risberg



En planta av vit jordrök kom upp i min trädgård. Rimligen har den kommit med från någon resa söderut eller från fågelfrö. Foto: Barbro Risberg

Mosippor till glädje och sorg för oss botanister

Ove Lennström

För många botanister är vårens ankomst liktydigt med sippornas blomning. Deras skönhet skänker dem stort utrymme i både konst och poesi, många har säkert hört och kanske sjungit med i strofen ”blåsippan ute i backarna står, niger och säger: nu är det vår!”. Mosippan *Pulsatilla vernalis* är sällsyntare än blåsippan *Hepatica nobilis* och blommar något senare, vanligen månadsskiftet april – maj, men är lika vacker i sin vitgulsikära skepnad där den utgör sandmornas vårliga ögonfröjd. Mosippan är också en av våra mest hotade kärlväxter och klassad under beteckningen EN (Endangered = starkt hotad) i 2010 års rödlista. Hoten är många. Människors insamling och djurs betning är av ringa betydelse jämfört med den igenväxning naturen själv åstadkommer. Ris, lavar och mossor tenderar att täcka plantorna som är extremt ljuskrävande, dessutom har de hygroskopiska fröna ingen möjlighet att komma ner till mineraljorden om denna täcks av annan vegetation.

GÄBS har målsättningen att inventera Gästriklands bestånd av mosippa i tioårs-cykler. 1991 inledde 25 personer inledde i 4 grupper en 2 dagars inventering av landskapet. 2001 gjordes nästa stora undersökning tyvärr med färre deltagare. Mosippeinventeringar har dessutom utförts av både GÄBS och Naturskyddsföreningen såväl före 1991 som efter 2001 utan att göra anspråk på att vara

landskapstäckande. Torsåkerstrakten t.ex. inventerades grundligt 1988, en inventering som följdes upp 1995. Resultatet finns redovisat i Torsåkersfloran. 2011 skulle ha varit nästa stora upprop enligt planen, men då utfördes av olika anledningar endast begränsade inventeringar.

Den 18 april 2011 inventerade Gunni Hedqvist och jag mosippebeståndet i vår hemtrakt. Vi hann bara undersöka området runt Årsunda, då mycken tid fick ägnas åt rensning av plantorna på trädgårdsmanér. Ljung, mossa, lavar och blåbärsris tenderade att ta över växtplatserna. Vi konstaterade att framtiden inte ser ljus ut för mosippan utan mänskligt bistånd. GÄBS gör därför ett upprop om inventering i samband med 2013 års blomning. Vår förhoppning är att Gästriklands botanister ställer upp i en *missing flower* manifestation, liknande de välbesökta eftersök den humana motsvarigheten *missing people* åstadkommer. Medtag gärna sekator då plantorna behöver få ljus. GPS är ett annat användbart verktyg.

Se VÄX kalendarium på föreningens hemsida för definitiv information om arrangemanget, men reservera gärna 4 – 5 och/eller 11 – 12 maj för inventering av Gästriklands mosippor.

Citerad litteratur

Risberg, Barbro 2008: *Floran i Torsåkers socken*.

Skogsklockarekord i Bjuråker 2012

Arnold Larsson

1983 fann jag en ganska riklig lokal för skogsklocka *Campanula cervicaria* i Dalänge efter vägen från Västansjö i Bjuråker till Ljusdal. Skogsklockorna finns på en sträcka av ca 500 m från koordinat 6863060/1536210 till 6863263/1535965. De växer i en rätt brant slänt mot vägen, halva sträckan (östra delen) vänd mot söder och den andra halvan mot väster i rätt öppet läge. Ovanför den ca 4-5 m långa slänten växer yngre blandskog. Slänten är ganska torr i överdelen men går nedtill över i ett dike som tidvis är vattenfylt. Skogsklockorna växer över hela slänten, från diket upp till skogsbrynet.

Som följeväxter noterades 1983 följande: skogsfräken *Equisetum sylvaticum*, ormröt *Bistorta viviparum*, grässtjärnblomma *Stellaria graminea*, smörblomma *Ranunculus acris*, älggräs *Filipendula ulmaria*, stenbär *Rubus saxatilis*, hallon *Rubus idaeus*, blodrot *Potentilla erecta*, smultron *Fragaria vesca*, dagdkåpa *Alchemilla* sp., kråklöver *Vicia cracca*, gulvial *Lathyrus pratensis*, vitklöver *Trifolium repens*, alsikeklöver *Trifolium hybridum*, brunklöver *Trifolium spadiceum*, rödklöver *Trifolium pratense*, skogsklöver *Trifolium medium*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum*, skogsviol *Viola riviniana*, ängsviol *Viola canina* subsp. *canina*, mjölke *Epilobium angustifolium*, strätta *Angelica sylvestris*, ljung *Calluna vulgaris*, ling-

on *Vaccinium vitis-idaea*, blåbär *Vaccinium myrtillus*, vitmåra *Galium boreale*, sumpmåra *Galium uliginosum*, ärenpris *Veronica officinalis*, teveronika *Veronica chamaedrys*, skogskovall *Melamyrum sylvaticum*, ängskovall *Melamyrum pratensis*, ögontröst *Euphrasia* sp., groblad *Plantago major*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia* subsp. *rotundifolia*, kattfot *Antennaria dioica*, röllika *Achillea millefolium*, prästkrage *Leucanthemum vulgare*, hästhov *Tussilago farfara*, brudborste *Cirsium helenioides*, höstfibbla *Leontodon autumnalis*, maskros *Taraxacum* sp., gråfibbla *Pilosella officinarum*, skogsfibbla *Hieracium* sect. *Hieracium* (se nedan), flockfibbla *Hieracium umbellatum*, liljekonvalj *Convallaria majalis*, ängsfryle *Luzula multiflora*, rödsvingel *Festuca rubra*, fårsvingel *Festuca ovina*, ängsgröe *Poa pratensis*, lundgröe *Poa nemoralis*, tuvåtel *Deschampsia cespitosa*, rödven *Agrostis capillaris*, piprör *Calamagrostis arundinacea*, timotej *Phleum pratense* och vispstarr *Carex digitata*.

2002-2005 insamlades några hökfibblor på lokalen som Torbjörn Tyler, Lund bestämt till blek vägfibbla *Hieracium albinotum*, huggfibbla *H. porrigentiforme*, slät trollfibbla *H. expallidiforme* och styvfibblor *H. sect. Tridentata* (varav en av agg. *gothicum*). Slät trollfibbla är en skogsfibbla *H. sect. Hieracium* medan de två förstnämnda är krattfibblor *H.*

sect. *Bifida*, båda tidigare räknade som hagfibblor *H. sect. Vulgata*.

1983 noterades bara 3 ex. av skogsklocka på denna lokal. Jag kontrollerade sedan inte lokalen på flera år, men sedan 1999 har jag räknat antalet blommande stjälkar nästan varje år och en påtaglig ökning har skett sedan första året. 1999 var det 53 ex., året därpå 40 ex., som är det lägsta antalet sedan dess. År 2004 fanns 215 blommande ex., vilket gjorde Dalänge till den rikaste lokalen i Hälsingland detta år, då skogsklockan var riksinventeringsart (Ståhl 2005). Tyvärr angavs då att Dalänge låg i Delsbo socken, ett fel av mig då jag rapporterade på Artportalen. I år, 2012, slogs dock detta rekord då hela 336 blommande stjälkar kunde räknas in den 11 juli.

Skogsklockorna här förekommer i två olika blå färgnyanser, dels en klart blå men ändå rätt ljus och dels en mycket ljust blå, nästan vit. I år var ca 24 % ljusblå och av fjolårets 165 ex. var ca 28 % ljusblå. Vissa övergångsformer finns också som räknats till den nyans de närmast hört.

Citerad litteratur

Ståhl, Peter 2005: Skogsklockan – inventeringen 2004 och något om artens biologi. *Svensk Bot. Tidskr.* 99:171-182.



Ljusblå skogsklocka. Foto: Arnold Larsson



Nästan vit skogsklocka. Foto: Arnold Larsson

Korta rapporter

Flaggmossa *Discelium nudum* i Hudiksvall

29 okt. 2012: Skickar några bilder på *Discelium nudum* som jag skrev om i VÄX för ett par år sedan ("stubbåkerns sällsamma småmossor"). Jag fann ett stort bestånd på blålera vid Björkberg vid Hudiksvall förra veckan. Tänkte att den kunde platsa i VÄX - det finns nog inte så förfärligt många publicerade bilder av den (av googlingsförsök att döma).

Mats H.G. Gustafsson.

Raggtaggsvamp *Hydnellum mirabile* och Violgubbe *Gomphus clavatus* i Härnebo i Skog

Vid en blomstervandring 29 juli 2012 i Härnebo, då vi bland annat fann Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* subsp. *maculata*, knärot *Goodyera repens*, nattviol *Platanthera bifolia*, grönpypyrola *Pyrola chlorantha* och vitpyrola *Pyrola rotundifolia* fick jag intill en stig RT90 6779433 1550739 se violgubbe *Gomphus clavatus*. Vid närmare sökan- de fanns fyra mycel med rikligt av fruktkroppar i varje. Den 26 aug. 2012 fanns även i området 12 fruktkroppar av raggtaggsvamp *Hydnellum mirabile*, RT90 6779426 1550752 och alldeles intill dem 6 fruktkroppar av koppartaggsvamp *Sarcodon lundellii*. Även blå taggsvamp *Hydnellum caeruleum* och svart taggsvamp *Phellodon niger* fanns där.

Anita Östlund

Lakritsmusseron *Tricholoma apium* vid Långkässlingen i Skog

I sandbarrskog i slutningen mot sjön Långkässlingen RT90 6787214 1557470 fann jag för första gången här i trakten 12 fruktkroppar av lakritsmusseron *Tricholoma apium*. Jag var ganska säker på min bestämning då jag fann den, då den har en karaktäristisk stark lukt och jag hade sett den året innan i Jokkmokk. Blev ändå lite fundersam då det i litteraturen står att den är fåtalig på varje växtplats och här fanns 12 fruktkroppar lite utspridda längs strandslutningen. Skickade bilder och beskrivning till Svengunnar Ryman som bekräftade artbestämningen; det fanns inte någon tvekan om att det var lakritsmusseron. Här växte också blå taggsvamp *Hydnellum caeruleum*, orange taggsvamp *Hydnellum aurantiacum*, svart taggsvamp *Phellodon niger*, svartvit taggsvamp *Phellodon melaleucus* och skrovlig taggsvamp *Sarcodon scabrosus*.

Anita Östlund

Stor revmossa och långflikmossa i Surtjärns naturreservat i Hofors

Den 7 sept. 2012 fann jag stor revmossa *Bazzania trilobata* inom en yta på ca en kvadratmeter i den gamla tall-granskogen *Pinus sylvestris*, *Picea abies* vid Surtjärn, vid koordinaterna RT90 6721008 1522808. Mosstäcket i denna skog karaktäriseras f.ö. av det mycket stora inslaget av kammossa *Ptilium*



Discelium nudum. Foto: Mats H.G. Gustafsson



Ragtaggsvamp. Foto: Anita Östlund



Lakritsmusseron. Foto: Anita Östlund

crista-castrensis bland de dominerande hus- och väggmossorna *Hylocomium splendens* och *Pleurozium schreberii*. Enligt min erfarenhet ökar kammossan när skogen blir äldre.

Vid samma besök vid Surtjärn fann jag på en grov tallåga, koordinater 6721004 1522778, långflikmossa *Nowellia curvifolia* växande tillsammans med vedtrappmossa *Anastrophyllum hellerianum* och andra levermossor. Långflikmossan är en sydlig art som har hittats i Gästrikland på 7-8 lokaler och i Hälsingland på 4 lokaler enligt Artportalen. 2009 hade arten endast noterats på 2 resp. 1 lokal, se Korta rapporter i VÄX nr 1/2009.

Anders Delin

Vippärt *Lathyrus niger* i Kårsbergets naturreservat i Hofors

Den 7 sept. 2012 fann jag vippärt i skogen nedom den mycket stora blockmark

som finns under branten i Kårsbergets nordöstra kant, vid koordinaterna i RT90 6698720 1539941 +/- 6 m. Fyra skott av vippärt, varav två hade blommat sparsamt och bildat några baljor, växte där i tät gammal gran-tallskog med litet inslag av asp *Populus tremula* och björk *Betula*. Fältskiktet var glest, med blåbär *Vaccinium myrtillus*, lite piprör *Calamagrostis arundinacea* och lite skogsviol *Viola riviniana*. Längre ned i sluttningen fanns också sparsamt med blåsippa *Hepatica nobilis*. Risberg (2008) uppger att vippärt har hittats i en välgkant vid Kårtjärn och den nu funna lilla gruppen av skott har sannolikt något samband med denna kända förekomst, men här nedom berget växer vippärten i en miljö, som är ganska olik den i vilken arten vanligen växer i Torsåker, ljust och högt uppe i berg.

Anders Delin

Naturvännen och hembygdskännaren Olof Wedin, 1926-2012.

Peter Ståhl

I oktober 2012 gick Olof Wedin ur tiden. Han anslöt sig redan från början till inventeringen av Gästriklands flora och deltog gärna i våra inventerarmöten och exkursioner. Knappt 2000 noteringar av 360 olika arter bär Olof Wedins signatur i Gästrikkefloras databas. Här finns fynd av hassel *Corylus avellana*, nästrot *Neottia nidus-avis*, sårläka *Sanicula europaea*, lungört *Pulmonaria obscura*, fältgentiana *Gentianella campestris* och annat smått och gott. Under senare år satte hälsan en del hinder i vägen och han var inte lika aktiv som tidigare.

Olof hade en intressant bakgrund. Han var uppvuxen på ett jordbruk i Hille som gått i arv sedan 1600-talet. Han fick tidigt delta i jordbrukets sysslor. Det var i kontakten med hembygdens natur som hans stora naturintresse grodde. Med tiden lärde han sig alltmer om botanik. Han var också mycket aktiv inom hembygdsföreningen i Hille och värnade på många sätt sin hembygd. Botanik och kultur förenades till exempel i några viktiga nedteckningar av växtnamn från Hille som han fått fram genom intervjuer av Stina Jonsson från Trödje (född 1887).

En annan sådan hembygds- och naturvårdsgärning var när han tillsammans med sin bror Pelle frivilligt avsatte en del av sin mark till naturreservatet Bladmyran. Området blev naturreservat

1993 och utvidgades 2006. Det rönt stor uppmärksamhet och var åtminstone 1993 en, i vissa kretsar, kontroversiell handling eftersom man frivilligt och utan ersättning avstod mark.

Bladmyran var vid denna tid inte känt som någon värdefull botanisk lokal. I samband med ett botanikmöte 1994 gjordes en kvällsexkursion till det nybildade reservatet ledd av Olle och Pelle Wedin. Flera intressanta växtfynd gjordes, men mest sensationellt var fyndet av flera exemplar av knottblomster *Microstylis monophyllos*. 1997 vågade sig även skogsfrun *Epipogium aphyllum* fram. Olof Wedin kunde alltså rapportera det första fyndet skogsfru från Hille socken i modern tid. Arten har sedan dess varit årlig i området. Den som får äran att träffa skogsfrun i Bladmyran kan ägna en tanke åt den sanne hembygdskännaren och naturvårdspionjären Olof Wedin.

Läs gärna tidigare artiklar i VÄX. Särskild hans egen beskrivning av hur han kom i kontakt med botaniken.

Lästips.

På vår hemsida finns några av dessa nummer av VÄX: årgångarna 2000-2009.

Olof Wedin, 1993: Strandlokan på Ig-gön 1991. VÄX 2: 10-11.

Olof Wedin & Anders Delin, 1995:
Naturreservatet Bladmyran i Hille.
VÄX 1: 10-12.

Olof Wedin, 2003: Så kom jag in i botanikens värld. VÄX 2: 44-47.

Anders Delin 2007: Gävle har bröderna Wedin att tacka för
Skogsnaturvård. VÄX 1: 44-43.

Mats Jonsson, AB, 2008: Bröderna Wedins skog Gävles första reservat.
VÄX 2: 40-41.

Förbjuden frukt

Sven Norman

I den botaniska världen finns väldigt mycket att upptäcka och förundras över. En speciellt vacker växtfamilj är orkidéerna och en av dess många skönheter är nattviolen *Platanthera*. Den inte är alldeles ovanlig. Man kan stöta på på den lite här och där på olika marktyper, t.ex. i skogssluttningar, väg- och dikeskanter, ängsmark, hedar och rikkärr m.m.

Nattviolen är mycket väldoftande - speciellt mot kvällen - då den besöks av många pollinerande svärmar och nattflyn. Den är en av de orkidéer, som har punglikt uppsvällda rotnölar. Av dessa gjorde man förr i tiden en dryck, som man ansåg vara potenshöjande. Äldre namn från 1600-talet som Ålderdoms kraftrot, Ålderdomens sängetröst, Ål-

derdomens hugnad, Mansstyrka, Ståndört och Ståndpers vittnar om dess användning för ett bättre kärleksliv. Kärt barn har ju många namn.

Men tyvärr alla medelålders kärlekskranka män, som nu vädrar bättre tider! Jag måste göra er besvikna! Nattviolen är numera, liksom alla andra orkidéer i vårt land, fridlyst! Så gör er icke besvär med någon nattviolskur! Låt inte begäret fresta er till kriminella handlingar! Straffet för brott mot artskyddet är böter eller fängelse i högst två år. Därför skriver jag – av omtanke - detta i december så att ni hinner glömma det tills den blommar igen i juni-juli.

Nattviolen är vackrast där den står och sprider sin ljuva kvällsdoft!

Gävleborgs Botaniska Sällskap

Årsmöte

Söndag 17 mars kl. 13
Birgittagården, Kungsgården

(Birgittagården ligger strax väster om Ovansjö kyrka, längs vägen genom Kungsgården som går parallellt med E 16)

Efter årsmötesförhandlingarna berättar kyrkoherde Karl Erik Tysk om en botanisk inventering av kyrkogården i Ovansjö och Barbro Risberg om

Möten med mångfald

Det handlar om möten med spännande växtarter som dokumenterats med kamerans hjälp, framför allt från Sverige, Medelhavsområdet och Ryssland.

Kaffe/te serveras.

Har du frågor kring mötet eller behov av vägbeskrivning

ring Barbro Risberg
070-5766178

Blå, rosa och vit ängsvädd

Anders Delin

Under färder i Voxna och Los i augusti 2012 såg jag ofta blommande ängsvädd *Succisa pratensis*, mest vid Voxnans stränder. Dess blåa färg är välkänd. Den är pryddlig och färgnyansen varierar mycket lite. Ståndarknapparna är först rosa, som mogna violetta, och pollen vitt.

Jag blev överraskad två gånger, först när jag fann rosablommande ängsvädd vid Hylströmmen i Voxna, sedan när jag fann vit ängsvädd vid Sågbäcken i Rullbo, Los. Jag blev ändå mer förbryllad när jag fotograferade dessa blommor och granskade detaljerna i deras färgsättning.

De rosa blommorna hade violetta ståndarknappar med vitt pollen, i samma

nyanser som ståndarknappar och pollen i de blå blommorna. Att de vita blommorna hade vitt pollen var förstås inte alls förvånande, men deras ståndarknappar var också rent vita, liksom alla delar i blommorna förutom de gröna bladen i korgens kant.

Genetik – ärftlighetslära – är inte en vetenskap som jag behärskar, men ängsväddsblommans färger tycks bestämmas av mer än en gen. Den blåa färgen på kronbladen styrs av en gen och den violetta på ståndarknapparna av en annan. De rosa blommorna har någon rubbning i den första men inte i den andra. De vita blommorna tycks ha förlorat bägge. Finns det ängsvädd med vita blommor men violetta ståndarknappar?

Kalendarium

Lördag 4 maj

Inventering av mosippa i Torsåker. Samling vid Rondellen Hofors kl.10:00, parkeringen mitt emot Torsåkers kyrka kl. 10:15. Reservdag lördag 11 maj beroende på hur våren utvecklas.

Närmare information på GÄBS hemsida eller av Barbro Risberg, 070-57 66 178.





Rödgula taggsvampar

Erik Sundström

Som jag beskrivit i Svensk Mykologisk Tidskrift finns det tre arter som tidigare räknats som en art rödgul taggsvamp *H. rufescens*. En av de utbrutna arterna, *Hydnum ellipsosporum*, hittade jag den 1 december 2006 i Färnebofjärderna nationalpark. I samband med förberedelserna för Svampens Dag 2012 fann jag och Ove Lennström, den 25 augusti, i samma område vid Sevedskvarn både *H. umbilicatum* och *H. ellipsosporum*. Den säkraste skillnaden är sporena som hos *H. rufescens* är små och nästan runda ca 7 mikrometer, hos *H. umbilicatum* större runda 9 mikrometer och hos *H. ellipsosporum* tydligt avlånga 7 x 9 mikrometer. Det finns även andra skillnader, t.ex. *H. rufescens* har taggar som är ljusa, jämlånga, oftast trubbiga och icke nedlöpande. *H. umbilicatum* har ljusa taggar som smalnar av till en vass spets, har ojämn längd och löper något ned över foten. *H. ellipsosporum* har taggar med ojämn längd, relativt mörk orange färg och till stor del med platt eller ojämn tvärsektion, avslutad med flera små spetsar, närmast foten med en zon utan taggar. *H. ellipsosporum* har jämntjock eller nedåt avsmalnande fot, de övriga är nedtill tjockare. *H. ru-*



Till vänster *Hydnum umbilicatum* med ljusa likformiga delvis nedlöpande taggar, till höger två exemplar av *H. ellipsosporum* med ojämn taggar och grop i hattytan.

Foto: Lisa Sundström.

fescens har blekare fot. Vårt fynd av *H. ellipsosporum* hade dessutom en skarp grop mitt på hattens översida.

Hur är det med fynd från andra områden?

Citerad litteratur

Sundström, Erik 2007: Rödgul taggsvamp – en eller tre arter? *Svensk Mykologisk Tidskrift* 28 (2): 24-26.

Innehåll

- | | | | |
|----|---|----|--|
| 3 | Fruktlexikon - en recension
<i>Ove Lennström</i> | 27 | K Mosippor till glädje och sorg för
oss botanister
<i>Ove Lennström</i> |
| 6 | Liten skägglungmossa, stor rosett-
mossa och rosettmossa i Sjuborget i
Alfta
<i>Tomas Hallingbäck och Anders Delin</i> | 28 | Skogsklockarekord i Bjuråker 2012
<i>Arnold Larsson</i> |
| 8 | E Lappmyråsen i Los – bidrag till
kännedomen om områdets flora
<i>Tomas Troschke och Tommy Pettersson</i> | 30 | Korta rapporter |
| 11 | Knubbig kavle på Kuggören –
<i>Alopecurus arundinaceus X pratensis</i>
ny för Hälsingland
<i>Mats H. G. Gustafsson</i> | 33 | Naturvännen och hembygdskännan
Olof Wedin, 1926-2012.
<i>Peter Ståhl</i> |
| 14 | Lägesrapport från Projekt Hälsing-
lands kärlväxtflora
<i>Anders Delin, Arnold Larsson,
Björn Wannberg</i> | 34 | Förbjuden frukt
<i>Sven Norman</i> |
| 16 | Redaktionen | 35 | Årsmöte |
| 17 | Floraväkteri i Hofors kommun 2012
<i>Barbro Risberg</i> | 36 | Blå, rosa och vit ängsvädd
<i>Anders Delin</i> |
| | | 36 | Kalendarium |
| | | 39 | Rödgula taggsvampar
<i>Erik Sundström</i> |



Blomknopp av mosippa. Foto: Ove Lennström